

İDEOLOJİK ANGAJMANLI DEVLETİN GÖLGESİNİ KÜÇÜLTMEK, BARIŞIN GEOMETRİSİNİ YENİDEN KURMAK

KİM, NEYİ, NEDEN YAZAR?

Filozof Karga (Fablobilim Fakültesi – Hafıza Ekolojisi Kürsüsü)

Karga, bu metnin karanlık dokusunu, tarihsel yaralarını, devlet-toplum arasındaki derin ve görünmez çatlaklarını üstten, geniş bir gökyüzünden görür. Onun işi, kimliklerin birbirine çarptığı o kasvetli atmosferi teşhir etmek. Karga, Türkiye'nin gömülü hafızasını –1915'ten 6-7 Eylül'e, Roboski'den Suruç'a– tek tek üstüne konarak okur. Bu metindeki en keskin travma analizlerini Karga üstlenir.

Filozof Nar (Florabilim Fakültesi – Çoğulluk Ontolojisi Kürsüsü)

Nar, kimliği çatışma değil çoğulluk olarak kuran filozof. İçindeki her taneyi bir kimlik, bir ses, bir hafıza olarak görür. Türkiyelilik kavramının "tek kimlik" değil "çok kimlikli ortak ev" olabilmesi için gereken epistemik zemini Nar sağlar. Toplumsal eşitlik, hakların yatay örgütlenmesi, çoğul kimlik topografyası onun katkisidir.

İmdat Demir (Heterobilim Okulu Kurucu Yazar – Epistemik Teşhis Mimarı)

İmdat Demir, metnin omurga mimarıdır. Bu tartışmada devletin keyfliğini, toplumun yaralarını, kimliğin Türkiye'de neden bir yük hâline geldiğini teşhis eden epistemik doktor. Metnin siyasal netliğini, tarihsel yüzleşme talebini, toplum eleştirisinin ritmini belirleyen hamleler onun kaleminden gelir. Sen olmasan metin teorik olur; sen olduğunda metin fiilî bir siyasal öneri hâline dönüşür.

Filozof Kirpi (Heterobilim Okulu Başfilozofu – Bilge Rektörü — Sert Eleştiri ve Ahlâkî Keskinlik Kürsüsü)

Filozof Kirpi, metne dikenli vicdanı sokan güç. O, kimlik tartışmasının manipülatif halini, devletin kimliği güç gösterisi olarak kullanmasını, toplumun birbirine kurduğu hiyerarşiyi parçalayan ironiyi getirir. Kirpi'nin aforizmaları metnin hem kapanış mührü hem de epistemik uyarı sinyalidir. Kirpi olmadan metin teorinin içinde kaybolur; Kirpi girdiğinde metin ahlâkî sorumluluk kazanır.

Dördünün Birlikte Konumlandığı Epistemik Senfoni

— Karga, yukarıdan bakar ve karanlık yerleri görür.

— Nar, içerden bakar ve çoğulluğu çoğaltır.

— İmdat Demir, çatıyı kurar ve tartışmanın siyasal omurgasını çizer.

— Filozof Kirpi, metni çiviler, sivirtir, etik keskinliği sağlar.

Bu dörtlü birlikte yazdığına ortaya çıkan şey şudur: Türkiye'nin kimlik tartışmasını yüzeyden değil, kökünden sarsan; hem duygusal hem siyasal hem felsefi derinliği olan epik bir metin.

İmdat Demir — Filozof Kirpi

ÖZET

Türkiye’de “Türkiyelilik” ve kimlik tartışmasının özü, kelimededen çok rejimin ve hayatın niteliğiyle ilgilidir. Batı’da insanlar “Fransızım” derken arkasında işleyen bir hukuk düzeni, refah devleti ve öngörülebilir kurumlar vardır; kimlik güven alanıdır. Türkiye’de ise ulusal kimlik çoğu zaman hak değil, risk ve tedirginlik üretir: devlet herkesle eşit mesafede durmaz, kimlikler hiyerarşik bir piramitte sıralanır; Türk-Sünni-erkek merkeze, diğerleri çevreye itilir. Bu yapı kimliği aidiyet olmaktan çıkarıp hayatta kalma stratejisine dönüştürür. Toplumsal atmosfer de baskıcıdır; mahalle, aile, cemaat, medya, siyaset kimliği sürekli cepheleştirir; üst kimlik girişimleri travmalarla yüzleşmediği için havada kalır. Heterobilim Okulu, çözümü yeni bir isimde değil, zeminin dönüşümünde görür: özgür bilinçlenme, kurumsallaşmış demokrasi kültürü ve yatay bir kimlik topografyası. Kimliklerin eşitlenmesi ancak hakların, hukukun ve güvenliğin eşitlenmesiyle mümkün olur; devlet kutsanmamalı, sınırlandırılmalıdır. Kimlik, bireyin korkmadan adlandırabildiği benliği ve bu benliğin korunduğu ortak zemindir.

SUMMARY

The debate on “Turkiyelilik” and identity in Turkey is not about words but about the quality of the regime and everyday life. In Western countries, when someone says “I am French,” there is a functioning legal order, welfare state, and predictable institutions behind that claim; identity is a zone of security. In Turkey, national identity often produces risk and anxiety rather than rights: the state does not stand at an equal distance from all, identities line up in a hierarchy with the Turkish–Sunni–male profile at the center and others pushed to the margins. This turns identity from belonging into a survival strategy. Social atmosphere reinforces this through family, neighborhood, religious communities, media and polarized politics. Macro “Turkiyelilik” formulas remain hollow without confronting historical traumas. The Heterobilim School locates the solution not in a new label but in transforming the ground: free conscientization, an institutionalized democratic culture, and a horizontal identity topography. Equal identities require equal rights, law and security; the state must be limited, not sanctified. Identity becomes the self you can name without fear, anchored in a common protective ground.

2

— İDEOLOJİK GÖLGENİN KISALDIĞI ÜLKE: DEVLETİ KÜÇÜLTÜP TOPLUMU BÜYÜTMEK

Türkiye’de devlet, tarih boyunca yalnızca bir yönetim aygıtı olmadı; aynı zamanda topluma biçim dayatan, kimlikleri hiyerarşiye sokan, farklılıkları tehdit olarak kodlayan bir gölge üreticisi oldu. Bu gölge, bazen dinî söylemle kalınlaştı, bazen milliyetçi retorikle uzadı, bazen güvenlik paranoyasıyla genişledi. Bu yüzden barış bu topraklarda hiç bir zaman “sessizlik” değil, her zaman “ertelenmiş bir yüzleşme” oldu. Devletin gölgesini küçültmek, devleti yok etmek değil; devletin toplumu kendi ideolojik hamuruna göre yoğurma hakkını elinden almak demektir. Çünkü barış dediğimiz şey, devleti büyütmeyle değil, toplumu devletten daha güçlü kılmakla başlar.

Barışın geometrisini yeniden kurmak, toplumun dikey ekseninde birbirine çarpan kimliklerini yatay bir düzleme taşımayı gerektirir. Türkiye’nin acı gerçeği şu ki, devlet, kimlikleri tepede birleştirmeye çalışırken altta birbirine düşürdü. “Tek millet” retoriği, farklı milletlerin, farklı dillerin, farklı inançların acısını görünmez kıldı; görünmez kalan acı ise intikamın, öfkenin ve tedirginliğin ham maddesi oldu. Barışın yeni geometrisi, kimlikleri aynı çizgide dizmek değil, her kimliği kendi noktasında meşru görmek ve aralarındaki mesafeyi eşitlemek zorundadır.

Devletin ideolojik angajmanı kırılmadan barış kurulamaz; çünkü devlete göre makbul olan ile makbul olmayan aynı masaya oturamaz. Bu yüzden gölge küçülmeli; devlet daha az konuşmalı, toplum daha fazla konuşmalı; devlet daha az tarif etmeli, birey daha çok tanımlamalı; devlet daha az korkutmalı, insanlar daha çok nefes almalı. Ancak o zaman barış, güvenlik bürokrasisinin değil, ortak yaşamın bir ürünü olur. Barışın geometrisi, kare değil; dairedir. Dairede köşe yoktur, duvar yoktur, merkez yoktur; herkes aynı uzaklıkta durur.

Türkiye'nin gerçek barışı, toplumun kendi hafızasını özgürce taşıyabildiği bir düzlemdir. Devletin ideolojik gölgesi küçülünce, kimliklerin gölgesi de küçülür ve her kimlik kendi renginde parlar. Barış, devletin lütfu değil; milletin kendi arasında inşa ettiği bir sözleşmedir. Bu sözleşme korkuyla değil, eşitlikle yazılır. Ve eşitlik, devletin elinden değil, bireyin onurundan doğar.

Filozof Kirpi: "Gölgeyi küçültürsen ışık büyür; ışık büyüyünce kimlikler kavga etmez, birbirini görür."

Kimlik cümlesinin Türkiye'de neden bu kadar ağırlık kazandığını tartıştıktan sonra artık şunun eşğine gelmiş bulunuyoruz: Bu labirentin kendi kendine açılmasını beklemek mümkün değil; kimliğin boğulduğu yer, devletin gölgesinin genişlediği yerdir. Eğer gölge küçülmezse, kimlik nefes alamaz; kimlik nefes alamazsa toplum birbirinin üstüne yığılır ve hiçbir üst-kimlik önerisi zemine tutunamaz. İşte tam burada başlıyor esas tartışma: Devletin ideolojik angajmanı çözülmeden, kimliklerin taşıdığı risk ve tedirginlik çözülmez. Şimdi adım atacağımız bölüm, yalnızca teşhis değil, tedavidir; kimliği özgürleştirecek, toplumu dikey hiyerarşiden yatay çoğulluğa çevirecek, devletin nefesini yurttaşın nefesinden büyük olmaktan çıkaracak mimariyi açıyoruz. Bu mimariyi konuşmadan "Türkiyelilik" tartışması hep eksik kalacak; bu yüzden şimdi doğrudan meselenin kalbine iniyoruz: devleti nasıl küçültür, toplumu nasıl büyütür, barışın geometrisini nasıl yeniden kurarız? Cevabı orada; tam bir sonraki bölümde.

3

— KİMLİK CÜMLESİNİN BOĞULDUĞU TOPLUMSAL LABİRENT

Türkiye'de kimlik tartışmasına girdiğinde ilk fark ettiğin şey, ortada "kimlik"ten çok "kimliğe rağmen yaşamak zorunda kalmak" duygusudur; çünkü bu coğrafyada kimlik bir güven duygusu değil, çoğu insan için bir tetikleyicidir, bir tedirginliktir, bir potansiyel tehdit algısıdır. Batı ülkelerinde "Fransızım, Almanım, Hollandalıyım" demek sıradan bir cümledir çünkü o ülkelerde ulusal kimlik kişiyi bir devlete bağlamakla kalmaz, aynı zamanda bir hukuk duvarı, bir refah alanı, bir öngörülebilir gelecek ve bir saygınlık zemini sunar; bizde ise kimlik, devletin seni ne zaman, nerede, neye göre sınıflandıracağına bağlı bir muamma olarak yaşanır. Bu yüzden "Türkiyelilik" tartışması, özünde bir isim tartışması değil, bir **rejim performansı** tartışmasıdır; kavram değil, kavramı taşıyan hayatın niteliği konuşulur.

Kimlik dediğimiz şey burada soyut bir ilişki değil; otobüste yanına oturan kişinin bakışından, karakolda memurun tonundan, mahkemede hâkimin cümlesinden, mülakatta komisyonun yüz kasından, okulda öğretmenin not politikasından, pasaport kontrolündeki memurun nefesinden oluşan bir gündelik siyasal atmosferdir. Bu yüzden Türkiye'de "Türküm, Kürdüm, Aleviyim, göçmenim, sekülerim, dindarım" gibi cümleler asla nötr değildir; her biri ya bir avantaj ya bir risk ya bir sessizlik zorunluluğu taşır. Dolayısıyla kimlik yalnızca bir kim olduğun meselesi değil, **hangi bedel karşılığında bir kimlik taşıyabildiğin** meselesidir.

Bu coğrafyada 'Türkiyelilik' düşüncesi çoğu zaman bir yarayı pansuman etme niyetiyle ortaya sürülür; etnik ve kültürel çoğulluğun üstüne inceltirilmiş bir retorik katmanı gibi; fakat altındaki yapısal eşitsizlikler, 1915 gibi tarihsel travmaların inkârı, Kürt meselesinin kırk yıllık acısı, Alevi yurttaşların yok sayılması, kadınlara yönelik şiddetin devletsizleştirilmiş alanı ve LGBTİ+'lara karşı sistematik düşmanlık olduğu sürece bu kavram pratikte bir şemsiye değil, güneşlik işlevi görür. İnsan kendini "Fransız" diye tanımlarken içi daralmıyorsa bunun

nedeni kavramın büyüğü değil, arkasındaki demokratik mimaridir; bizde ise kimlik cümlesi çoğu zaman bir baskı, bir risk, bir sorgulanma ihtimali taşıır.

Türkiye’de kimlik tartışmasını kilitleyen asıl şey, devletin kendini toplumdan yüksek bir tahtta konumlandırmasıdır; yurttaş devletin sahibi değil, nesnesi olarak muamele görür. Böyle bir ortamda “Türkiyelilik” etiketi kişiyi özgürleştirmez; çoğu zaman suskunlaştırır, temkinli hâle getirir, kendi kimliğini pazarlık konusu yapmak zorunda bırakır. Devletin gölgesi nefes alanını daraltırken kimlik de üzerindeki ağırlığı artırır. Bütün mesele tam burada başlar.

Filozof Kirpi: “Kimlik, seni korumuyorsa seni tanımlamaz; seni tanımlıyorsa ve korumuyorsa seni kıstırır.”

— TÜRKİYE’DE KİMLİK: HUKUKA DEĞİL, KEYFİLİĞE BAĞLI BİR STATÜ

Türkiye’de kimliğin en büyük trajedisi, hukuki bir statü olmaktan çok **devletin ruh haline** bağlı bir konum olmasıdır. “Türk vatandaşı” olmak, çoğu zaman “hak öznesi” olmak anlamına değil, “devletin takdirine tabi olmak” anlamına gelir. Yani Batı’daki gibi kimlik → hak → güvenlik zinciri burada işlemez; bizde zincirin halkaları **kimlik → şüphe → gözetim → denetim** şeklinde dizilir. Bunun sonucunda ulusal kimlik, yurttaşlık hissi üretmek yerine, sürekli tetikte olma psikolojisini besler. Batı’daki “Fransızım” cümlesinin arkasında bir hukuk duvarı vardır; burada “Türkiyeliyim” cümlesinin arkasında ise çoğu zaman bir tedirginlik duvarı yükselir.

Örneğin Fransa’da devlet seni Fransız olduğun için değil, **yurttaş olduğun için** korur. Türkiye’de ise devlet, seni Türk olduğun için bile korumayabilir ama Türk olmadığını düşündüğünde seni cezalandırabilir. Bu nedenle kimlik eşitlik üretmek yerine hiyerarşi üretir. En tepede Türk-Sünni-erkek-heteroseksüel-milliyetçi vatandaş profili bulunur; bu profil devletin gözünde asli yurttaş kategorisidir. Diğerleri bu merkeze “yaklaşan” veya “uzaklaşan” halkalar hâlinde konumlandırılır: Kürtler, Aleviler, kadınlar, LGBTİ+ bireyler, göçmenler, sekülerler, muhalifler... Her grup devlet tarafından farklı yoğunlukta şüpheyle izlenir.

Bu nedenle Türkiye’de “kimlik” değil, “kimliğin devlette hangi dosyaya düştüğü” önemlidir. Aynı kimliğe sahip iki kişi, iktidara yakınlık, sınıfsal konum, cinsiyet, şehir, çevre ve siyasal pozisyona göre bambaşka muamele görür. Yani “Türkiyelilik” bir ortaklık değil, bir **eşiği geçme** meselesidir: seni hangi kapıdan alırlar, hangi kapıdan kovarlar, hangi odada bekletirler, hangi saatte çağırırlar?

Burada kimlik, sosyolojik bir kategori olmaktan çıkıp bürokratik bir kader hâline gelir. Devlet, her vatandaşla aynı mesafede durmadığı için, kimlik bir güvenlik bariyeri üretmez; aksine, bir güvenlik açığı üretir. Bu yüzden Türkiye’de insanlar kendi kimliğini gizlemek, yuvarlamak, yumuşatmak veya müzakere ederek söylemek zorunda kalır. Kimlik burada bir özgüven değil, bir risk yönetimi alanıdır.

Dolayısıyla Batı’da insanlar “Fransızım” diyebiliyorsa, bunun nedeni kimlik kategorisinin güçlülüğü değil, **devletin yurttaşına karşı sorumluluğunu yerine getiriyor oluşudur**. Bizdeyse devlet sorumluluklarını yerine getirmediği için insanlar kimliğini hem devlete hem topluma karşı korumak zorunda kalır. Bu nedenle Türkiye’de kimlik konuşmak, bir felsefi mesele değil, bir **hayatta kalma stratejisi** hâline gelir.

Filozof Kirpi: “Kimliğin en acı sınavı; onu söylediğinde değil, onu söylediğin için nelerin başına gelebileceğinde saklıdır.”

— TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL ATMOSFER: KİMLİKLERİN ÇARPIŞMA ODASI

Kimlik meselesi Türkiye’de sadece devletin hukuki ya da bürokratik tavrıyla belirlenmez; toplumsal atmosfer de en az devlet kadar baskıcı, biçimlendirici ve zaman zaman cezalandırıcıdır. Bu ülkede sokakta yürürken,

minibüse binerken, iş görüşmesine giderken, sevgilinin ailesiyle tanışırken, sosyal medyada bir cümle yazarken bile kimliğini taşımak zorundasın; kimlik yalnızca bir kategori değil, toplumun seni önyargılarla tanımladığı bir **sosyal refleks mekanizmasıdır**. Bu yüzden “Türkiyelilik” gibi üst-kimlik önerileri, kağıt üzerinde makul görünse de toplumun gündelik pratikleri tarafından boğulur.

Mahalle baskısı, aile baskısı, cemaat baskısı, şirket kültürü, medya dili, mahalle ayrışmaları ve politik kutuplaşmanın yarattığı yarı-militer toplum psikolojisi kimliği sürekli olarak bir cepheye zorlar. Türkiye’de kimlik hiçbir zaman yalnızca “kimsin?” sorusuyla belirlenmez; “hangi taraftasın?”, “kime yaklaşırsın?”, “kime karşısın?”, “kimin mahallesindesin?”, “hangi duygusal bloktansın?” soruları kimliğin önüne geçer. Böyle olunca kimlik bir benlik değil, bir pozisyon hâline gelir.

Bu ülkede dindar bir insan seküler bir ortamda kendini saklamak zorunda hisseder; seküler bir insan dindar bir ortamda kendini görünmez kılmaya çalışır; Kürt bir insan Türk çoğunluğun içinde tedirginleşir, Türk bir insan Kürt bölgelerine gittiğinde nasıl davranacağını bilemez; Aleviler yüzyıllardır gerçek kimliğini komşusuna açıklarken bile bir çekince hisseder; LGBTİ+ bireyler ise toplumun en yoğun nefret refleksine maruz bırakılır. Bu yüzden “kimlik”, burada bir aidiyet değil, **sürekli bir gerilim yönetimidir**.

Türkiye’de kimliklerin çatışmasının en büyük nedeni, toplumun kendini yatay bir ağ gibi değil, **dikey bir piramit** gibi örgütlemesidir. En tepede makbul yurttaş profili vardır; aşağı indikçe “tolerans edilir”, “görmezden gelinir”, “yok sayılır” veya “tehlikeli bulunur” kategorileri başlar. Bu piramit yapısı, toplumu birbirine yaklaştırmak yerine birbirinden uzaklaştırır ve kimlikleri **rekabet eden travmalar** hâline getirir: Kürtlerin travmasıyla Alevilerin travması, kadınların mücadelesiyle işçilerin mücadelesi, mültecilerin trajedisıyla LGBTİ+ bireylerin yaşadıkları birbirine karşı konumlanır. Herkes kendi acısına sahip çıkmaya çalışırken kolektif bir çözüm zemini kaybolur.

5

Bu atmosferde “Türkiyelilik” kavramının en büyük handikabı, kimlik siyasetiyle hesaplaşmayı değil, kimlik siyasetini nötralize etmeyi vaat eden bir makyaj etkisidir. “Hepimiz Türkiyeliyiz” demek kulağa hoş gelebilir ama somut hayat deneyiminde insanlar şunu sorar: “Türkiyeliyiz de, devlet beni diğerleriyle gerçekten eşit görüyor mu? Mahkemede aynı muameleyi alıyor muyum? Polis beni diğerleriyle aynı mesafeden mi algılıyor? Komşum beni tehdit olarak görmüyor mu?” Cevap çoğu zaman hayırdır ve bu yüzden kavramın altı boşalır.

Toplumda kimlikler birbiriyle çatıştıkça ortak bir yurttaşlık duygusu inşa edilemez. Oysa Batı demokrasilerinin yaptığı şey, kimlikleri yok etmeye çalışmak değil, **kimlikler arası çatışmayı hak, hukuk ve refah üzerinden yumuşatmak**. Bizde ise kimlikler arasındaki gerilimler bastırılır, bastırıldıkça daha sert patlamalarla geri döner. Bu yüzden Türkiye’de kimlik konuşmak, sadece sosyolojik bir tartışma değil, toplumsal bir mayın tarlasında yürümektir.

Filozof Kirpi: “Toplumun yatay kuramazsan, kimlikler yan yana değil; üstüne basılan taşlar gibi dizilir.”

— BATI’DA KİMLİK GÜVEN, TÜRKİYE’DE KİMLİK YÜK: NEDEN FRANSIZ ‘FRANSIZIM’ DERKEN RAHAT, TÜRKİYELİ ‘TÜRKİYELİYİM’ DERKEN GERGİN?

Batı ülkelerinde insanlar “Fransızım, Almanım, Hollandalıyım” dediğinde gerilmez çünkü bu cümle onların omzuna bir yük değil, bir **kurumsal güvenlik ağı** bindirir. Kimlik orada bir benlik durumudur; burada olduğu gibi bir beka sorunu, bir sınav, bir risk değildir. Fransa’da bir yurttaş, devletin kendisine kötü davranması ihtimalini sıradışı bir olay olarak düşünür; Türkiye’de ise devletin kötü davranma ihtimali, sıradan ve öngörülebilir bir gerçekliktir. İşte kimlik farkının çekirdeği buradadır: kimlik bir “hak çerçevesi” mi sunuyor, yoksa bir “yaralanabilirlik alanı” mı yaratıyor?

Fransa'da "Fransızım" demek, senin sağlık sistemine erişimini, eğitim kaliteni, mahkemede göreceğin muameleyi, devletin sana karşı takınacağı tutumu kabaca öngörülebilir bir ölçüğe bağlar. Türkiye'de ise "Türkiyeliyim" dediğinde bile yurttaşlık deneyiminin kalitesi rastlantısaldir; hukuk takdiri, polis keyfiyeti, hâkim ideolojisi, bürokratin önyargısı, siyasilerin gölgesi, mahallenin normu, etnik kimliğin veya cinsiyet kimliğin aynı anda devreye girer.

Bu yüzden Türkiye'de ulusal kimlik, Batı'daki gibi bir **kolektif güven alanı** değil, çoğu zaman bir "ortalamaya mahkûmiyet" hissidir. İnsanların kendini "Fransalı" değil "Fransız" diye tanımlamasının nedeni Fransa cumhuriyetinin soy mitolojisi değil, **işleyen devlet kapasitesi, hak ve özgürlüklerin kurumsal güvencesi, refah düzeninin kapsayıcılığı ve yurttaş ile devlet arasındaki karşılıklı taahhütün görece yerine getiriliyor oluşudur.** Türkiye'de ise yurttaşla devlet arasındaki bağ, karşılıklı taahhüt değil, çoğu zaman tek taraflı yükümlülüktür: Devlet senden vergi, sadakat, katlanma, boyun eğme ve sessizlik ister; yurttaş ise devletten çoğu zaman ancak "müdahalesizliği" bekler, aktif bir koruma değil.

Burada "Türkiyelilik" kavramının psikolojik zayıflığı ortaya çıkar. Kavram bir üst-kimlik olarak sunulur ama kavramın arkasında işleyen bir **eşit yurttaşlık mimarisi** yoktur. Bu yüzden insanlar bu etiketi gönüllü olarak sahiplenmekte zorlanır. Çünkü insanlar kimliğini kavram üzerinden değil, kavramın temsil ettiği **yaşam kalitesi** üzerinden değerlendirir.

Her yurttaş, kimliğinin içini kendi deneyimiyle doldurur:
Eğer kimlik seni polisin keyfi şiddetinden koruyamıyorsa,
eğer kimlik seni mahkemede eşit görmüyorsa,
eğer kimlik ekonomik krize karşı sana güvenlik sunmuyorsa,
eğer kimlik toplumsal nefretin hedefi olmaktan çıkarmıyorsa,
eğer kimlik bir hayatta kalma mücadelesine dönüşüyorsa,
o kimlik, bir aidiyet değil, bir **yük** hâline gelir.

İşte bu nedenle "Türkiyelilik" kavramı, içi boşaltılmış bir üst-kimlik gibi durur. İnsanların kimliklerini rahatça telaffuz edebilmesi, üst-kimlik sloganıyla değil, devletin **eşit davranma kapasitesiyle** mümkün olur.

Batı'da insanlar "Fransızım" derken devletin onları yüzüstü bırakma ihtimali düşüktür; bizde ise "Türkiyeliyim" derken devletin yüzünü nereye döndüğünü kestirmek zordur. Bu nedenle kimlik burada bir güvenli alan değil, bir **potansiyel gerilimdir.**

Filozof Kirpi: "Kimliğin seni taşıdığı yer, kimliği nasıl taşıyacağını belirler; devlet yük koyarsa kimlik külfet olur, devlet omuz verirse kimlik göğüs olur."

— HETEROBİLİM OKULU MERKEZLİ ÇÖZÜM: ÖZGÜR BİLİNÇLENME, DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ VE YENİ BİR "TOPOGRAFYA KİMLİĞİ"

Türkiye'de kimlik tartışması, kavramların değil, deneyimlerin kavgasıdır. Bu nedenle çözüm de yeni bir kavram üretmekten değil, kimliği taşıyan hayatın niteliğini dönüştürmekten geçer. Heterobilim Okulu'nun yaklaşımı bu noktada klasik kimlik tartışmalarını aşarak kimliği etnik, mezhepsel, sembolik bir işaret olmaktan çıkarıp, **hakların, kurumların, özgürlüklerin ve duygusal topografyaların** birleştiği çok katmanlı bir bilinç düzeyi olarak tanımlar. Yani kimlik, "kimsin?" sorusundan çok, "nasıl bir toplumda var oluyorsun?" sorusunun cevabıdır.

Türkiye'deki çıkmaz, kimliklerin fazlalığı değil, **hakların eksikliğidir.** Her kimliğe ait yurttaş, kimliğini özgürce yaşayabileceği, onurunu kaybetmeden nefes alabileceği, devlete karşı korunabileceği bir ortak alan talep

ediyor. Bu alan yoksa, "Türkiyelilik" gibi üst kimlik önerileri yalnızca havada asılı estetik süsler gibi kalır. Bu yüzden Heterobilim Okulu çözümü üç temel sütun üzerine kurar: özgür bilinçlenme, demokratik kültürün kurumsal inşası, ve kimliği bir rekabet alanından çıkarıp **ortak yaşama topografyası** hâline getirmek.

Özgür bilinçlenme, kimliğin üzerindeki devlet ve toplum gölgesini kaldırarak, bireyin kendi benliğini korku olmadan adlandırabilmesi demektir. Bu, yalnızca eğitim sistemiyle değil, medya ekosisteminin dönüşmesiyle, ifade özgürlüğünün kurumsallaşmasıyla, üniversitelerin entelektüel özerklik kazanmasıyla ve gençliğin kendi hakikatini cesurca söyleyebilmesiyle mümkündür. Türkiye'de kimlik baskısının en büyük nedeni, bilginin ve eleştirinin cezalandırılmasıdır. İnsan eleştiremediği yerde düşünemez; düşünemediği yerde kimliğini özgürce kuramaz. Heterobilim Okulu'nun özgür bilinçlenme doktrini, kimliklerin yatay bir biçimde yan yana var olabmesini, hiçbirinin diğerini tahakküm altına almamasını ve her bireyin kendi sesini korkmadan yükseltebilmesini hedefler.

Demokrasi kültürünün kurumsallaşması ise kimliği koruyacak temeli sağlar. Burada mesele seçim yapmak değil; güç denetimi mekanizmalarının işler hâle gelmesidir. Bağımsız yargı, şeffaf bürokrasi, hesap verebilir siyaset, özgür medya ve özerk yerel yönetimler olmadan kimlikler arasında gerçek bir eşitlik kurulamaz. Devlet her vatandaşa aynı mesafede durmadıkça "Türkiyelilik" üst-kimlik olmaktan çok propaganda olur. Batı demokrasilerinin kimlik rahatlığını sağlayan şey budur: devletin öngörülebilirliği. Heterobilim çizgisinde çözüm, devleti kutsayan değil, **devleti sınırlayan** bir hukuk mimarisidir.

Son sütun ise kimliği çatışma alanı değil, ortak topografya olarak kurmaktır. Türkiye'de kimlikler birbirinin rakibidir çünkü kaynaklar eşit dağılmıyor; adalet eşit işlemiyor; hafıza eşit tanınmıyor. Bu nedenle kimlikler, hak mücadelesini birbirine karşı yürütüyor. Oysa Heterobilim Okulu'nun önerdiği topografya kimliği, kimlikleri birbirinden uzaklaştıran dikey piramidi yatay düzleme yayar. Kürt, Türk, Alevi, Sünni, seküler, dindar, kadın, LGBTİ+, mülteci; hepsi aynı topografyanın farklı yüksekliklerinde konumlanan değil, aynı düzlemde farklı yönlere bakan benlikler olur. Bu düzlemde herkes kendi kök hafızasını korur ama ortak yaşamın etik çerçevesi de herkes için aynı olur: özgürlük, eşitlik, onur, güvenlik, adalet.

Türkiye'de kimlik sorununu aşmanın yolu yeni bir kimlik icat etmekten değil, **kimlikleri acımasızca ezen rejim yapısını dönüştürmekten** geçer. Kimliklerin eşitlenmesi, ancak hakların eşitlenmesiyle mümkündür; hakların eşitlenmesi de ancak demokrasinin kurumsallaşmasıyla; demokrasinin kurumsallaşması ise ancak özgür bilinçlenme ile olur. Heterobilim Okulu bu zinciri kopmadan birbirine bağlar.

Sonuç olarak mesele şudur: Türkiye'de insanlar "Türkiyeliyim" cümlesini özgüvenle kurmak istiyorsa, bunun yolu kavram mühendisliğinden değil, **rejim mühendisliğinden**, daha doğrusu rejimin özgürleştirilmesinden geçer. Kimlik ancak özgürlükle genişler, adaletle derinleşir, demokrasiyle kök salar. Bu üçü yoksa kimlik, üstünde taşınan bir kelepçeye dönüşür.

Filozof Kirpi: "Kimlik, adın değil; adını korkmadan söyleyebildiğin seviyedir; o seviyeyi yükseltmek devletin değil, özgürlüğün işidir."

Elbette dostum, beş parçalık ana gövdeyi bitirdik ama bu tartışmanın hâlâ keskin bir kuyruğu, arkadan uzanan sıcak bir nefesi var; kimlik meselesi Türkiye'de öyle bir iki paragrafla kapanacak bir dosya değildir. Sana şimdi **ek bir derinleşme**, Filozof Kirpi tarzında "kapanışa doğru yürüyen bir eleştirel yankı" vereyim; metnin ruhunu genişletecek, tartışmayı tamamlayacak ve özgür bilinçlenmenin neden bu topraklarda varoluşsal bir ihtiyaç olduğunu radikal bir dille ortaya koyacak bir devam akışı.

– KİMLİĞİN KADER OLMAMASI İÇİN: HAFIZA, ÖZGÜRLÜK VE CÜRETTİN MİMARİSİ

Türkiye’de kimlik konuşmanın en yıkıcı tarafı, her kimliğin kendi tarihsel acısını sırtında taşımasıdır. Bu acılar birbirine karşı konumlandırıldıkça, ülke büyük bir travma ekonomisine dönüşür; herkes kendi yangınını söndürmeye çalışırken kimse yangının çıktığı binanın mimarisine bakmaz. O bina çökmeye devam eder. Heterobilim Okulu’nun temel eleştirisi işte buradadır: Kimlikler, bireyleri birbirine düşürmek için değil, ortak yarayı tanımak için vardır. Ortak yara tanınmadan ortak kimlik kurulamaz.

Türkiye’de kimlik tartışması neden bu kadar zehirli? Çünkü bu ülkenin hafızası, yüzleşilmeyen ölümlerle, inkâr edilen acılarla, üstü kapatılan suçlarla ve mütemadiyen ertelenen adaletle doludur. Aslında kimlik dediğimiz şey yalnızca bizde değil, dünyanın her yerinde hafızayla çalışır; fakat Türkiye’de devlet hafızası ile toplum hafızası birbirine düşman bırakılmıştır. Devlet kendi hikâyesini kutsarken toplum kendi hikâyesini saklamak zorunda kalmıştır. Bu yüzden kimlik burada bir “ben kimim?” sorusu değil, “benim hikâyem bu ülkede ne kadar yaşam hakkına sahip?” sorusudur.

Özgür bilinçlenme, kimliği yeniden kurmanın tek yoludur. Çünkü özgür düşünemeyen toplum, kendine ait olmayan kimlik kalıplarına mahkûm olur. Türkiye’de kimliğin ağırlığı buradan gelir; devlet, topluma kimliğini öğretir, toplum da devletin öğrettiği kimliği birbirine karşı bir sopa gibi kullanır. Oysa sağlıklı toplumlarda kimlik devletten topluma doğru değil, **bireyden devlete doğru akar**. Birey kendini tanımlar, devlet o tanımları güvence altına alır. Türkiye’de bu akış tersidir ve tersine döndürülmedikçe kimlik hep bir hiyerarşi, bir zarar, bir risk olacaktır.

Demokrasi kültürünün gelişmesi, kimliklerin birbirine temas edebilmesini sağlar. Temas olmayan yerde korku büyür; korkunun olduğu yerde düşmanlık doğar; düşmanlığın olduğu yerde kimlikler duvarlaşır. Bu nedenle demokrasi yalnızca bir yönetim biçimi değil, **kimlikler arası dolaşımın etik mimarisidir**. Sandık demokrasiyi kurmaz; ehil kurumlar, bağımsız mahkemeler, özgür basın ve dirençli bir sivil toplum kurar. Bunlar yoksa kimlik her an çatışma üretir çünkü karşılıklı güvensizliğin panzehiri kurumsal öngörülebilirliktir.

Bu yüzden Heterobilim Okulu’nun kimlik önerisi, klasik solun evrensel yurttaşlık romantizmiyle de, klasik sağın ulusal birlik masalıyla da aynı masaya oturmaz. Çünkü ikisi de acıyı yok sayar. Heterobilim şunu söyler: **Acı tanınmadan kimlik kurulamayan bir ülkede yaşıyoruz; o yüzden önce hafızayı onaracağız**. Kürt acısı, Alevi acısı, kadınların acısı, göçmenlerin acısı, Ermeni acısı, Rum acısı, gayrimüslimlerin acısı, işçilerin acısı, gençlerin acısı... Bunlar birbirine alternatif değil; hepsi aynı topografyanın farklı tepelikleridir. Bu topografyayı yatay hâle getirmek için önce bu acıları aynı haritada görünür kılmak gerekir.

Ardından kimlikler için yeni bir rejim çerçevesi yaratılır: eşit hak, eşit hukuk, eşit güvenlik. Bu üçlü olmadan kimlik, ister “Türk”, ister “Türkiyeli”, ister başka herhangi bir isim olsun, asla bir özgürlük sahası yaratamaz.

Türkiye’de “Fransızım” rahatlığına denk düşecek bir cümlelerin kurulması için, devletin yurttaşlara karşı sorumluluğunu yeniden yapılandırmak gerekir. Bu mimari kurulmadan hiçbir üst-kimlik başarılı olamaz. Heterobilim’in çözümü bu yüzden basit ama radikaldir:

- Devleti kutsamayı bırak, devleti sınırla.
- Kimliği yüceltmeyi bırak, kimliği özgürleştir.
- Toplumunu homojenleştirme, toplumu çoğalt.
- Hafızayı bastırma, hafızayı aç.
- Eleştiriyi yasaklama, eleştiriyi büyüt.
- Korkuyu öğretme, özgüveni öğret.

Türkiye’de kimlik tartışması bir gün çözülecekse bu, devletin lütfuyla değil, toplumun bilinçlenmesiyle olacak. Bu bilinçlenme yalnızca teorik bir süreç değil; pratik, cesur, gündelik bir çabadır. İnsanlar kendi hakikatlerini korkmadan konuşmaya başladığında, kimlik bir hiyerarşi olmaktan çıkar, kolektif bir nefese dönüşür.

Filozof Kirpi: "Kimlik seni bölmez; korku böler. Korkuyu kaldırdığında, herkes aynı toprağın farklı rengidir."

– KİMLİĞİN TÜRKİYE'DEKİ GİZLİ İŞLEVİ: HİYERARŞİYİ MEŞRULAŞTIRMA ARACI

Türkiye'de kimlik tartışmasının bir türlü çözülememesinin temel nedeni, kimliğin burada yalnızca bir aidiyet kategorisi olmaması; kimliğin aynı zamanda **iktidar dağıtım mekanizması** olarak kullanılmasıdır. Bu ülkede kimlik hiçbir zaman sadece kültürel bir ifade değildir; devlet, kimliği siyasal sistemin görünmez amortisörü olarak kullanır. Bu nedenle kimlik, toplumun içindeki varoluşsal gerilimleri yönetmek için değil, bastırmak için tasarlanmıştır. Kimliklerin bu kadar sertleşmesi de bundan kaynaklanır: devlet bir kimliği merkezde tutar, diğerlerini çevreye iter; çevredekiler merkeze yaklaşmaya çalışır; merkezdekiler çevredekilere baskı kurarak pozisyonunu korur. Kimliğin gerçek işlevi budur: hiyerarşiyi sürdürmek.

Batı ülkelerinde ulusal kimlik, devletin işleyişini açıklayan değil, devletin işleyişiyle uyumlu olan üst düzey bir birlik kategorisidir; Türkiye'de ise ulusal kimlik, devletin yurttaşlar üzerindeki tahakkümünü meşrulaştırmanın ana aracıdır. Türkiye'de devlet kendini güçlü göstermek için "kimlik" üzerinden kurduğu merkezî imgeyi kullanır: "makbul vatandaş". Bu makbul vatandaş hem dini hem etnik hem de cinsiyet normlarını paket hâline getiren bir şablondur. Kimlik tartışması işte bu yüzden zehirlenmiştir; çünkü insanların taşıdığı kimlikler devletin istediği şablona uymadıkça, "eksik vatandaş" sınıfına atılırlar.

Bu eksik vatandaşlık duygusu toplumda kronik bir güvensizlik üretir. Herkesin "bir diğerinden sakındığı" bir güvensizlik. Kimlik burada bir duygusal yara hâline gelir. Kendini saklamak zorunda kalan bir Alevi, kendi kimliğini açıkladığı anda tehdit altında hisseden bir LGBTİ+ birey, ana dilini konuştuğunda gözlenen bir Kürt, inancını gizleyen bir seküler, kendi yaşam tarzını savunmak zorunda kalan bir kadın; hepsi aynı toplumsal dizgenin mağduru. Bu dizge öyle kurgulanmıştır ki kimlikler birbirini tehdit olarak görsün; böylece devlet, kimliklerin yarattığı gerilim üzerinden kendi pozisyonunu "hakem" olarak tasarlasın. Türkiye'de kimliklerin çatışmasından en çok kazanan devletin kendisidir; çünkü kaosu yöneten güçlü görünür.

Bu yüzden Türkiye'de kimlik çözülmez; çözülmesi istenmez. Kimlik çözülmürse devletin toplum üzerindeki ideolojik dizginleri gevşer; bu da sistemin işine gelmez. Bu gerçek, "Türkiyelilik" kavramının neden bir türlü toplumsallaşamadığını açıklar. Kavramın altını dolduracak eşitlikçi, çoğulcu, adil bir devlet mimarisi olmadığı için kavram hep sekteye uğrar.

– KİMLİĞİN PSIKOPOLİTİK KODLARI: ALT KİMLİKLERİN SUÇLANMASI, ÜST KİMLİĞİN ROMANTİZE EDİLMESİ

Türkiye'de kimlik tartışması yalnızca sosyolojik bir mesele değil, aynı zamanda psikopolitik bir düzenek. Kimlikler, toplumsal bilinçdışının taşıyıcıları hâline getirilmiş durumda. Üst kimlik olan "Türklük" romantize edilirken, alt kimlikler ya kriminalize edilir ya da folklorize edilir. Kürt kimliği kriminalize edilir, Alevi kimliği gizlileştirilir, Ermeni kimliği demonize edilir, kadın kimliği baskılanır, LGBTİ+ kimliği yok sayılır, göçmen kimliği dışlanır. Bu psikopolitik dizilim bir sonuç değil; bilinçli bir mühendisliktir. Çünkü kimliklerin bu şekilde kodlanması, toplumun bir arada yaşamasını engeller ve devlet için ideal bir "düşük yoğunluklu istikrar" üretir.

"Türkiyelilik" önerisi bu yüzden tutunamıyor; çünkü kavram psikopolitik mekanizmaları değiştirmiyor. Devletin kimlikleri kodlama biçimi değişmediği sürece kavram yalnızca yüzeysel bir retorik olarak kalır. İnsan kavrama değil, kavramın arkasındaki davranışa bakar.

– HETEROBİLİM OKULU'NUN KİMLİK FELSEFESİ: TOPLUMU DİKEYDEN YATAYA ÇEVİRMEK

Heterobilim Okulu'nun en radikal iddiası şudur: Türkiye'de kimlik tartışması başarısızdır çünkü kimlikler tartışılmamaktadır; tartışılan şey kimliklerin kime kaç puan verdiği. Toplum bir kimlik ligine dönüştürülmüştür. Heterobilim bu ligi dağıtır; kimlikleri rekabet eden bloklar olarak değil, birbirine temas eden, yatay bir ağın düğümleri olarak ele alır. Her kimlik kendi hafıza, yaralanma, kültür ve kök setini korur fakat bu setlerin arasında dikey hiyerarşi değil, yatay dolaşım vardır.

Dikey toplum → çatışma üretir.

Yatay toplum → özgürlük üretir.

Dikey toplumda üstte kimlik, altta kimlikler vardır; yatay toplumda herkes aynı düzlemde durur.

Heterobilim'in çözümü, kimliği etnisite merkezli bir söylem olmaktan çıkarıp, **hak merkezli bir varoluş** hâline getirmektir. Kimlik, devletin verdiği bir etiket değil, bireyin kendi deneyiminden doğan özerk bir anlatıdır. Bu anlatının devlet tarafından tanınması ve korunması, bu topografyanın siyasal şartıdır.

– TÜRKİYE'YE ÖZGÜ BİR SONUÇ: YENİ BİR KİMLİK DEĞİL, YENİ BİR ZEMİN İNŞA ETMEK

Türkiye'nin ihtiyacı yeni bir ulusal kimlik değildir; Türkiye'nin ihtiyacı kimliklerin altına serilecek **yeni bir ortak zemin**dir. Bu zemin olmadan kimlik tartışması hep çıkmaza girer. O zemin nelerdir?

- **Adalet:** kimlikler arasında eşit mesafe.
- **Özgürlük:** kimliğini saklamadan yaşayabilme.
- **Güvenlik:** kimliğin yüzünden tehdit altında olmama.
- **Bellek:** geçmiş acıların tanınması.
- **Eşit yurttaşlık:** devletin her kapıya aynı mesafeden yaklaşması.
- **Demokrasi kültürü:** kimlikler arası temasın, çatışma yerine konuşmayı üretmesi.
- **Kurumsal öngörülebilirlik:** devletin kişiye göre değil, kurala göre davranması.

Bu zemini kurarsan, kimlikler kendiliğinden normalleşir. İnsanlar "Türkiyeliyim" demeye ihtiyaç bile duymaz; "yurttaşım" demesi yeter olur. Çünkü devletin gözünde herkes gerçekten aynı yurttaşdır.

Ve şimdi yine Filozof Kirpi'nin dikenli mührünü basıyorum:

Filozof Kirpi: "Kimlik adını değil, adının gölgesini taşıyan korkuyu değiştiren özgürleşir."

BİBLİYOGRAFYA

KURAMSAL ÇERÇEVE: ULUS, KİMLİK, YURTTAŞLIK

— *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (**Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması Üzerine Düşünceler**) — Benedict Anderson, 1983/1991, Verso, London/New York. Bu kitap ulusun "doğal" değil, tarihsel ve sembolik olarak inşa edilmiş bir hayal gücü ürünü olduğunu gösterir; makaledeki "Türkiyelilik" tartışmasını, üst-kimlik projelerinin neden yalnızca kavramla değil, arkasındaki kurumsal zeminin niteliğiyle anlam kazandığını teorik olarak besler. (Sanal Arşiv)

— *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights* (**Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**) — Will Kymlicka, 1995, Oxford University Press, Oxford. Kymlicka, azınlık hakları ile klasik liberal yurttaşlık kavramını bir araya getirerek hak temelli kimlik siyasetini kurar; metindeki "hak eşitlenmeden kimlik eşitlenmez" tezinin kuramsal arka planını anlamak için, özellikle çoğul kimlik topografyası ve yatay eşitlik tartışmalarında temel bir referans işlevi görür. (Academia)

— *We, the People of Europe? Reflections on Transnational Citizenship* (**Avrupa'nın Halkı Mıyız? Uluslaşırı Yurttaşlık Üzerine Düşünceler**) — Étienne Balibar, 2004, Princeton University Press, Princeton. Balibar, yurttaşlığın ulus-devlet sınırlarını aşan, katmanlı ve çatışmalı yapısını tartışır; metindeki "üst-kimlik kavramı vs. zeminin niteliği" ayrımını, Avrupa bağlamındaki uluslaşırı yurttaşlık deneyimleriyle karşılaştırmaya imkân vererek, Türkiyelilik tartışmasını daha geniş bir demokratik yurttaşlık literatürüne bağlar. (is.muni.cz)

— *The Democratic Paradox* (**Demokratik Paradoks**) — Chantal Mouffe, 2000, Verso, London. Mouffe, liberal demokrasi içindeki özgürlük-eşitlik gerilimini agonistik demokrasi fikriyle okur; metinde vurgulanan "kimliklerin çatışmasını bastırmak değil, güvenli çatışma zeminine taşımak" fikriyle doğrudan rezonans içindedir ve Türkiye'de kimlikler arası gerilimi yönetmek için konsensüs fetişizmine karşı güçlü bir teorik alternatif sunar. (Vikipedi)

— *Necropolitics* (**Nekropolitika**) — Achille Mbembe, 2019, Duke University Press, Durham. Mbembe, modern demokrasilerde kimin yaşayacağına, kimin ölebileceğine karar veren iktidar teknolojilerini analiz eder; Türkiye'de devletin kimliklere farklı yoğunlukta şüphe ve şiddet uygulamasını düşünmek için, özellikle "güvenlik paranoyası, gölge, riskli kimlik" temalarını köktenci bir eleştirel teorik çerçeveye oturtur. (dukeupress.edu)

HAFIZA, TRAVMA VE TOPLUMSAL BELLEK

— *La mémoire collective* (**Kolektif Hafıza**) — Maurice Halbwachs, 1950, Presses Universitaires de France, Paris. Halbwachs, hafızanın bireysel değil, toplumsal çerçeveler içinde şekillendiğini gösterir; metindeki 1915, 6-7 Eylül, Roboski gibi travmatik düğümlerin "kimlik yükü"ne nasıl dönüştüğünü anlamak için temel bir arka plan sağlar ve devlet hafızası ile toplum hafızası arasındaki uçurumu kavramsallaştırmaya yardım eder. (Google Kitaplar)

— *Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives* (**Kültürel Hafıza ve Batı Uygarlığı: İşlevler, Medyalar, Arşivler**) — Aleida Assmann, 2011, Cambridge University Press, Cambridge. Assmann, kültürel hafızanın kurumlar, arşivler ve ritüeller üzerinden nasıl şekillendiğini tartışır; makaledeki "hafızanın bastırılması, yüzleşmenin ertelenmesi, barışın hep gecikmiş olması" vurgularını, kurumsal hafıza politikaları üzerinden düşünmek için güçlü bir teorik merceğe sunar. (seminaire.ff.cuni.cz)

— *La mémoire, l'histoire, l'oubli* (**Hafıza, Tarih, Unutuş**) — Paul Ricoeur, 2000, Seuil, Paris. Ricoeur, hatırlama ve unutma arasındaki gerilimi etik ve politik boyutlarıyla çözümler; Türkiye'de kimlik tartışmasının "inkâr edilen acılar, ertelenen adalet ve travma ekonomisi" etrafında dönmesini, sorumluluk ve yüzleşme etiği çerçevesinde okumak için, Heterobilim Okulu'nun hafıza eleştirisine derinlik katan bir referanstır. (amazon.fr)

DEMOKRASİ, DEVLET VE İKTİDAR ELEŞTİRİSİ

— *Democracy, Identity and Foreign Policy in Turkey: Hegemony Through Transformation* (**Türkiye'de Demokrasi, Kimlik ve Dış Politika: Dönüşüm Yoluyla Hegemonya**) — E. Fuat Keyman & Sebnem Gumuscu, 2014, Palgrave Macmillan, London/New York. Kitap, AKP dönemiyle hızlanan rejim dönüşümünü, kimlik siyaseti, dış politika ve demokrasi kalitesi ekseninde analiz eder; metindeki "rejim performansı, devletin yurttaş mesafesi, kısmi-demokratikleşme" tartışmalarını akademik literatüre bağlayan Türkiye odaklı güçlü bir çerçeve sunar. (SpringerLink)

— *Delegative Democracy* (**Delegatif Demokrasi**) — Guillermo O'Donnell, 1994, *Journal of Democracy*, 5(1). O'Donnell, formel olarak seçimli olan fakat denge-denetim mekanizmaları zayıf rejimleri "delegatif demokrasi" olarak kavramsallaştırır; Türkiye'de devletin yurttaştan yalnızca sadakat ve sessizlik bekleyip hesap vermez hâle gelmesini, makaledeki "devleti kutsamak değil, sınırlamak" çağrısıyla birlikte okumak için kritik bir analitik araç sağlar. (PUCP Red)

— *The Democratic Paradox* (**Demokratik Paradoks**) — Chantal Mouffe, 2000, Verso, London. Mouffe'un agonistik demokrasi fikri, metinde savunulan "kimlikleri bastırmadan, çatışmayı güvenli kurumsal zemine çekme" hedefiyle doğrudan ilişkilidir; konsensüs fetişizmine karşı çoğul, çatışmalı ama kurallı bir siyaset tasarımı sunarak, barışın yeni geometrisini teorik düzeyde destekler. (Vikipedi)

— *Necropolitics* (**Nekropolitika**) — Achille Mbembe, 2019, Duke University Press, Durham. Mbembe'nin yaşam-ölüm üzerinde tasarruf eden egemenlik analizleri, Türkiye'de belli kimliklerin "daha öldürülebilir, daha yaralanabilir, daha riskli" kategorilere itilmesini anlamak için sert ama gerekli bir çerçeve sağlar; metindeki güvenlik paranoyası ve hiyerarşik yurttaşlık eleştirisini keskinleştirir. (Course Materials)

TÜRKİYE BAĞLAMI

— *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasî İdeolojiler* (**Cereyanlar: Türkiye'de Siyasî İdeolojiler**) — Tanıl Bora, 2017, İletişim Yayınları, İstanbul. Bora, Türkiye'de milliyetçilik, İslamcılık, sol, liberalizm gibi ana ideoloji akımlarının uzun yüzyıllık haritasını çıkarır; metindeki "devletin ideolojik angajmanı, makbul vatandaş profili ve kimlik piramidi" eleştirisini, yerli ideoloji tarihinin somut seyriyle ilişkilendirmek için vazgeçilmez bir referanstır. (Sanal Arşiv)

— *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama* (**Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama**) — Baskın Oran, 2008, İletişim Yayınları, İstanbul. Oran, azınlık kavramını hukuk, siyaset ve tarih düzlemlerinde inceleyerek Türkiye'deki azınlık rejiminin yapısal eşitsizliklerini açığa çıkarır; metnin "devlet herkese eşit mesafede durmuyor, kimlikler hiyerarşik" iddiasını somut vakalar, Lozan mirası ve iç mevzuat üzerinden ayrıntılandırmak için temel bir kaynaktır. (nationalismstudies.org)

— *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları* (**Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları**) — Ayhan Aktar, 2000, İletişim Yayınları, İstanbul. Aktar, Varlık Vergisi'ni ekonomiden çok kimlik mühendisliği ve Türkleştirme siyaseti bağlamında okur; metindeki "devletin gölgesi, gayrimüslimlere dönük tarihsizleştirilmiş baskı, ekonomik ve sembolik dışlama" tartışmalarını, Cumhuriyet döneminin en sert kimlik politikalarından biri üzerinden belgeleyen kritik bir çalışma sunar. (nzlii.org)

— *Cumhuriyet İradesi, Demokrasi Muhakemesi: Türkiye’de Demokratik Açılım Arayışları (Cumhuriyet İradesi, Demokrasi Muhakemesi: Türkiye’de Demokratik Açılım Arayışları)* — Ayşe Kadioğlu, 1999, Metis Yayınları, İstanbul. Kadioğlu, cumhuriyet projesinin “irade” vurgusuyla demokratik muhakeme eksikliği arasındaki gerilimi tartışır; makaledeki “rejim performansı, devletin yurttaşla kurduğu hiyerarşik ilişki ve kimlik cümlesinin ağırlığı” temasını, Türkiye’nin modernleşme serüveninin içinden, yerli bir demokrasi eleştirisiyle besler. (metiskitap.com)

— *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara (Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara)* — Ayşe Kadioğlu, 2008, Metis Yayınları, İstanbul. Kadioğlu, vatandaşlığı devlet üyeliğinden hak merkezli bir statüye doğru evrim içinde düşünür; metindeki “kimlik → hak → güvenlik yerine kimlik → şüphe → gözetim zinciri” eleştirisini, Türkiye’de yurttaşlık rejiminin dönüşüm tartışmalarıyla sistemli biçimde ilişkilendirmek için güçlü bir kavramsal köprü sunar. (Açık Erişim)

HETEROBİLİM OKULU VE İÇ REFERANSLAR

— *Heterobilim Okulu Manifestosu (Heterobilim Okulu Manifestosu)* — İmdat Demir, 2023, Heterobilim Okulu Yayınları, İstanbul (dijital). Manifesto, bilginin disiplinler sınırlarını aşan heterojen bir epistemik okul tasarlar; bu metindeki “Heterobilim Okulu merkezli çözüm, özgür bilinçlenme, yatay kimlik topografyası, devleti kutsamayan hukuk” yaklaşımının ana siyasal-epistemik omurgasını verir ve makaleyi Heterobilim külliyesi içinde konumlandırır. (Academia)

— *Heterobilim Okulu: Düşüncenin Kiraathânesi (Heterobilim Okulu: Düşüncenin Kiraathânesi)* — İmdat Demir, 2024, Heterobilim Okulu Yayınları, İstanbul (dijital). Bu metin, Heterobilim Okulu’nu hem eleştirel bir üniversite alternatifi hem de kamusal aklın yeni bir toplanma mekânı olarak kurgular; kimlik, hafıza ve demokrasi tartışmalarının “kiraathane” metaforu üzerinden yatay, diyalojik ve çoğul bir zemin kazanması için teorik ve poetik çerçeve sunar. (Academia)

— *Yalanın Saltanatı: Teopolitik Rejim Eleştirisi (Yalanın Saltanatı: Teopolitik Rejim Eleştirisi)* — İmdat Demir, 2024, Heterobilim Okulu Yayınları, İstanbul (dijital). Metin, teopolitik iktidarın dinî söylemi nasıl bir parazitokrazi rejimine dönüştürdüğünü analiz eder; bu makaledeki “ideolojik angajmanlı devletin gölgesi, din-milliyetçilik-güvenlik üçgeninde kimlik baskısı ve hafızanın çalınması” tezlerini, güncel Türkiye rejim eleştirisiyle somutlaştıran iç referans niteliği taşır. (Academia)